

Bondarenko L. I. Model of the Formation of Research Competence of Future Teachers in Higher Education

The article focused scientifically grounded model of the research competence of teachers in higher education. Defined purpose described competence, activity, systemic and student-centered methodological approaches unity which is systemic methodology of scientific research. A content of research competence as a construct of motivational value, practical and active, gnostic and personality-reflective component covers principles of its development, linking theoretical concepts (the unity of teaching and research activities of students, guidance for future research and teaching activities problematic learning orientation on self-learning, self-organization student) with practice. Reveals the pedagogical conditions, stages, educational technology, methods and forms, covered diagnostic aspects of this integrative properties of the individual teacher. Build the block diagram reveals significant relationships between components of methodological, content, procedure, diagnostic-efficient units and, in fact, is the tool that allows you to transfer knowledge from the object model. The model of the research focused expertise determines and directs the research and practice of teaching the public about mastering the future masters in „Pedagogy of higher school” research knowledge, skills and qualities.

Key words: teacher research competence model, scientific and pedagogical research, undergraduate.

Стаття надійшла до редакції 10.04.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.

УДК 378.096

А. В. Будко

**СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ „КОНТРОЛЬ” ТА „ОЦІНЮВАННЯ”
НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Важливим структурним компонентом навчального процесу, пов'язаним з його цілями, змістом і методами, є контроль. Від результатів контролю значною мірою залежать постановка цілей і завдань навчання, вибір і послідовність застосування його методів. Завдяки контролю реалізується зворотній зв'язок, що дає змогу оперативно регулювати і корегувати процес навчання.

Проблема оцінювання навчальних досягнень посідає значне місце в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних психологів і педагогів. Серед них можна назвати праці Б. Г. Ананьєва, Ю. К. Бабанського, Дж. Брунера, Л. І. Божович, М. Ф. Дмитриченка,

Д. Б. Ельконіна, Д. В. Колесова, А. М. Леонтєва, І. Я. Лернера, А. К. Маркової, В. С. Мерлін, С. Л. Рубінштейна, Н. Ф. Тализіної та інших.

Аналіз науково-педагогічної літератури, ознайомлення з практикою контролю та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності в освітніх системах дозволили зробити висновок про недостатню розробленість проблеми контролю та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності.

Мета статті полягає в осмисленні сутності та аналізі понять контролю та оцінювання навчально-пізнавальної діяльності.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань: 1) проаналізувати та узагальнити сучасне розуміння понять „контроль” та „оцінювання”, 2) розмежувати часто вживані в синонімічному ряді поняття „контроль” та „оцінювання”; 3) визначити роль та місце контролю в межах сучасних умов протікання дидактичного процесу у навчальних закладах, 3) проаналізувати принципи та функції контролю; 4) розглянути основні види та форми контролю.

Виходячи з того, що в процесі навчання викладач або учитель здійснює функцію управління пізнавальною діяльністю, контроль потрібно розглядати як категорію управління, як важливий, відносно самостійний завершальний елемент управлінського циклу навчального процесу.

На думку Н. Клокар, контроль-діагностична функція як обов'язкова складова всієї системи управління має величезне значення. Про винятковість функції контролю в управлінні навчально-пізнавальної діяльності зауважують П. Третьяков і Т. Шамова: „Саме контроль як технологічна професійна послуга у різних її формах і методах (способах, засобах і впливах) забезпечує такий зворотний зв'язок та є найвагомим джерелом інформації, який необхідний для успішного функціонування системи управління в цілому” [7, с. 7].

Тому основна мета контролю як дидактичного засобу управління навчанням – забезпечити ефективність навчання шляхом приведення до системи знань, умінь і навичок студентів (учнів), самостійного застосування ними здобутих знань на практиці. До його завдання також входить стимулювати студентів (учнів) старанно навчатися, формувати у них прагнення до самоосвіти. Основними засобами контролю є спостереження за діяльністю студента (учня) під час занять, вивчення продуктів навчальної праці, перевірка знань, умінь та навичок.

У дидактичній літературі використовують поняття: „контроль”, „перевірка”, „оцінювання”, „оцінка”, „облік”, які вживаються у різних значеннях, і як синоніми. Їх не можна ототожнювати.

Поняття „контроль” (франц. controle) в дидактиці означає, по-перше, нагляд, спостереження, перевірку успішності учнів та студентів, виявлення, вимірювання й оцінювання знань та умінь учнів та студентів, по-друге, – це спосіб виявлення й оцінювання результатів спільної

діяльності студента й викладача (учня й учителя). Перевірка є компонентом (засобом) контролю і означає виявлення і вимірювання рівня і якості знань, об'єму праці учня та студента. Окрім перевірки контроль містить оцінювання (як процес) та оцінку (як результат перевірки). Оцінки фіксуються у вигляді балів у журналах, табелях успішності, базах даних. Основою для оцінювання успішності учнів і студентів є результати контролю. Облік успішності передбачає фіксацію результатів контролю у вигляді оцінного судження або числового бала з метою аналізу стану навчального процесу за певний період, причин його неефективного функціонування.

Отже, дефініції „контроль” та „оцінювання” тісно пов'язані між собою. Це дуже ілюстративно розкрито у працях зарубіжних учених. Зокрема, Керол Г. Вайс формулює таке визначення: „Оцінюванням називається систематична оцінка операцій або результатів навчально-пізнавальної діяльності у порівнянні з комплексом явних та неявних стандартів з метою вдосконалення навчально-пізнавальної діяльності” [5, 1]. Британський учений Дейвід Гопкінз стверджує, що оцінювання є методом контролю за розвитком закладу освіти і водночас засобом втілення освітньої ідеї у практику [4, с. 2].

На підставі цих ідей можна зробити висновок про взаємозв'язок між поняттями „оцінювання” та „контроль”:

1. Оцінювання навчально-пізнавальної діяльності передбачає вимірювання досягнутих цілей. Тобто оцінюється продукт як результат навчально-пізнавальної діяльності. Таке оцінювання відбувається на завершальному етапі.

2. Оцінювання відбувається на проміжному етапі з метою вчасної корекції дій.

3. Оцінювання відображає суб'єктивну сторону процесу – діяльність експерта – людини, яка оцінює.

Дані підходи – методологічне підґрунтя для оцінювальної діяльності, вони дають можливість конкретизувати мету оцінювання, що є дуже важливим для його результативності. Важливим є те, що різні цілі оцінювання потребують різних методик, відповідно – різного інструментарію, і мають різні наслідки.

Отже, структура контролю складається з таких компонентів: перевірки, оцінювання (як процесу і результату), обліку.

Об'єктом контролю у навчанні є знання учнями і студентами основних категорій, принципів, правил, фактів, явищ у їх тісному взаємозв'язку і взаємообумовленості, їх уміння і навички оперувати набутими знаннями. Об'єктом контролю є також діяльність учнів і студентів у навчанні, їх уміння застосовувати знання на практиці, самостійно здобувати нові знання. Контроль знань учнів і студентів завжди повинен орієнтуватися на загальну мету навчання.

Функції контролю навчально-пізнавальної діяльності поділяють на специфічні (контролюючі) і загальні. До специфічних функцій

належать: виявлення, вимірювання й оцінювання знань. Загальні функції контролю: діагностична, освітня, виховна, розвивальна, стимулююча, прогностична, оцінювальна й управлінська. Загальні і специфічні функції контролю впливають із основних завдань навчання і тісно взаємопов'язані між собою.

Діагностична функція контролю полягає у визначенні рівня та якості знань учнів і студентів, у виявленні прогалин у знаннях та їх причин.

Освітня функція забезпечує систематизацію знань учнів і студентів, коригування результатів їх навчальної діяльності.

Виховна функція контролю полягає у формуванні моральних якостей учнів і студентів, вихованні адекватної самооцінки, дисциплінованості, самостійності, почуття відповідальності.

Розвивальна функція контролю забезпечує формування самостійності і критичності мислення, розвиток пізнавальних процесів.

Стимулююча функція контролю полягає у спонуканні учнів і студентів до систематичної праці, одержання кращих результатів у навчанні, подолання прогалин у знаннях.

Прогностична функція контролю полягає у визначенні шляхів підвищення ефективності роботи вчителя і викладача і пізнавальної діяльності учнів і студентів.

Оцінювальна функція контролю передбачає співставлення виявленого рівня знань, умінь і навичок з вимогами навчальної програми.

Управлінська функція контролю передбачає коригування роботи учнів і студентів і власної діяльності вчителя і викладача, удосконалення організації навчання.

Основними принципами контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів і студентів є індивідуальний характер перевірки, об'єктивність, систематичність, тематична спрямованість, єдність вимог, оптимальність, всебічність.

Індивідуальний характер – вимога до перевірки та оцінки успішності учнів і студентів, яка передбачає перевірку знань, навичок і вмінь кожного учня або студента з урахуванням його психологічних особливостей.

Об'єктивність – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає оцінювання знань за встановленими нормами та критеріями.

Систематичність – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає безперервний характер одержання вчителем або викладачем інформації про якість засвоєння навчального матеріалу на кожному етапі засвоєння знань (поурочний облік успішності).

Тематична спрямованість – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає спрямованість контролю на визначення знань, умінь і навичок стосовно конкретного розділу програми.

Єдність вимог – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає адекватне порівняльне відображення якості навчання у різних школах та ВУЗах.

Оптимальність – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає науково обґрунтований вибір найкращого для даних умов варіанту завдань, форм і методів контролю та оцінювання результатів навчання з точки зору певних критеріїв.

Всебічність – вимога до перевірки та оцінки успішності, яка передбачає врахування всіх проявів навчальної діяльності, встановлення зв'язку з усіма видами роботи учнів на уроці.

Контроль здійснюється на всіх етапах навчання. Розрізняють різні види контролю в залежності від: дидактичної мети і місця застосування у навчальному процесі (попередній, поточний, тематичний, періодичний, підсумковий, самоконтроль); здобуття інформації в процесі контролю (усний, письмовий, лабораторний); засобів, які використовуються під час контролю і самоконтролю (машинний і безмашинний); способу організації контролю (програмований і непрограмований).

Основною метою попереднього контролю є діагностування, визначення загальної підготовленості учнів або студентів, рівня володіння основними поняттями предмета, вивчення якого вони розпочинають.

Основною метою поточного контролю є оперативне виявлення якості засвоєння знань, навичок і вмінь на всіх етапах процесу навчання.

Основною метою тематичного контролю є перевірка та оцінка знань з кожної логічно завершеної частини навчального матеріалу (теми або розділу). Використання тематичного контролю передбачає попереднє ознайомлення учнів або студентів із: загальною кількістю занять з теми; кількістю і тематикою основних робіт, термінами їх виконання; питаннями, що виносяться на атестацію; формою проведення атестації та умовами оцінювання. Тематична оцінка може виставлятися автоматично на підставі поточних результатів навчання. Якщо тема є великою за обсягом, то іноді проводять проміжні тематичні перевірки. У випадку, коли теми є невеликими за змістом, тематичний контроль доцільно здійснювати після вивчення декількох тем.

Основною метою періодичного контролю є встановлення того, наскільки успішно учні або студенти оволодівають системою знань, який загальний рівень їх засвоєння щодо сучасних вимог.

Основною метою підсумкового контролю є встановлення системи і структури знань учнів і студентів. Ця перевірка здійснюється в кінці семестру (навчального року) або після завершення вивчення предмета. Основними формами підсумкового контролю є заліки та іспити.

Основною метою самоконтролю є оцінювання правильності своїх дій, їх коректування.

До перспективної тематики подальшого наукового пошуку можна віднести порівняльний аналіз питань контролю та оцінювання знань студентської та учнівської молоді в Україні та провідних країнах світу.

Список використаної літератури

- 1. Вайс** Керол Г. Оцінювання: методи дослідження програм і політики / Переклад з англ. Р. Ткачук, М. Корчинської. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2000. – 672 с. **2. Гопкінз** Дейвід. Оцінювання для розвитку школи / Переклад з англ. Галини Вець. – Львів: Літопис, 2003. – 256 с. **3. Кузьмінський А. І.** Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с. **4. Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посіб. / [за ред. В. І. Лозової].** – Х. : ОВС, 2006. – 496 с. **5. Оцінювання та відбір педагогічних інновацій: теоретико-прикладний аспект: Науково-методичний посібник / За ред. Л. Даниленко.** – К. : Логос, 2001. – 185с. **6. Пташний О. Д.** Теорія і практика контролю результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів України у другій половині ХІХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. Д. Пташний. – Х., 2003. – 20 с. **7. Третьяков П. И.** Управление образовательными системами: уч. пособ. для студентов вузов/ Т. И. Шамова, П. И. Третьяков, Н. П. Капустин. – М., 2001. – 320с. **8. Челишкова М. Б.** Теорія і практика конструювання педагогічних тестів / М. Б. Челишкова. – М. : Дослідницький центр проблем якості підготовки спеціалістів, 2001. **9. W. Airasian.** – New York : Mc Grow-Hill, Inc., 1991. – 450 p. **10. Ebel R. L.** Measuring Educational Achievements / R. L. Ebel. – N. J. : Prentice Hall, 1965. – 481 p. **11. Rice J. M.** 50 years of objective measurement and research in education of Educational Research. – 1974. – № 41. – P. 241 – 264.

Будко А. В. Сутність понять „контроль” та „оцінювання” навчально-пізнавальної діяльності

У статті розглянуто зміст і сутність понять „контроль” та „оцінювання”, проаналізовано та узагальнено сучасне розуміння цих понять. Визначено місце контролю в сучасному освітньому процесі. Проаналізовано принципи і функції контролю. Оскільки серед функцій контролю головною є забезпечення зворотного зв'язку, під час якого з'ясовується ступінь відповідності досягнутих результатів прогнозованій меті, у статті підкреслюється зв'язок контролю з оцінюванням реалізації намічених завдань і планів. Стаття висвітлює основні підходи, що пояснюють взаємозв'язок між поняттями „оцінювання” та „контроль”, підкреслює важливу роль контролю у підвищенні успішності процесу навчання. Автором статті схарактеризовано основні види та форми контролю. Розглянуто питання вивчення проблеми оцінювання навчально-пізнавальної діяльності. У статті підкреслюється, що правильно організований контроль за навчальною діяльністю учнів та

студентів дає змогу педагогові оцінювати одержувані ними знання, уміння, навички, вчасно надати необхідну допомогу й успішно вирішувати поставлені цілі навчання.

Ключові слова: управління, контроль, оцінювання, перевірка, оцінка, облік.

Будко А. В. Сущность понятий „контроль” и „оценивание” учебно-познавательной деятельности

В статье рассмотрено содержание и сущность понятий „контроль” и „оценивание”, проанализировано и обобщено современное понимание этих понятий. Определено место контроля в современном образовательном процессе. Проанализированы принципы и функции контроля. Поскольку среди функций контроля главной является обеспечение обратной связи, благодаря которой выясняется степень соответствия достигнутых результатов прогнозируемой цели, в статье подчеркивается связь контроля с оцениванием реализации намеченных заданий и планов. Статья освещает основные подходы, которые объясняют взаимосвязь между понятиями „оценивание” и „контроль”, подчеркивает важную роль контроля в повышении успешности процесса обучения. Автором статьи охарактеризованы основные виды и формы контроля. Рассмотрен вопрос изучения проблемы оценивания учебных достижений. В статье подчеркивается, что правильно организованный контроль за учебной деятельностью учеников и студентов дает возможность педагогу оценивать получаемые ими знания, умения, навыки, вовремя оказать необходимую помощь и добиваться успешной реализации поставленных целей обучения.

Ключевые слова: управление, контроль, оценивание, проверка, оценка, учет.

Budko A. V. Concepts „Control” and „Evaluation” of Educational-Cognitive Activity

The article examines the concepts „control” and „evaluation”. It analyses and generalizes modern understanding of these concepts. The article covers the role and place of control and evaluation in a modern educational process. They are one of the most significant areas of an educational system. And define what students take to be important, how they spend much of their academic time and in many ways how they value themselves. The principles and functions of control are also analysed. As one of the main functions of control is to provide feed-back due to which turns out the degree of accordance of the achieved results of functioning of the educational system with the forecast purpose, the article underlines connection of control with the evaluation of realization of the set tasks and plans. The article lights up basic approaches which explain intercommunication between concepts „evaluation” and „control”, underlines the important role of control in the increase of success of studying. The author of the article describes basic types and control

forms. The question of studying the problem of evaluation of educational achievements is considered. The correctly conducted control of educational activity of pupils and students enables a teacher to estimate the knowledge, abilities, skills, achieved by them, to provide necessary help in time and try to obtain defined aims of studies. Conclusion is made that all of the above-mentioned aspects in the aggregate create favourable terms for development of cognitive capabilities of pupils and students and activation of independent work. One important consideration is the role of control and evaluation in promoting sustainability, preparing pupils and students for future needs and life-long learning.

Key words: management, control, assessment, evaluation, estimation, account.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Штефан Л. А.

УДК 376.433.016

А. Р. Ібрагімова

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Проблема удосконалення навчально-виховного процесу в початковій школі вимагає підготовки учнів до глибокого і всебічного пізнання, формування пізнавальних потреб, розвитку мислення, уміння самостійно оволодівати знаннями. У сучасних умовах якість початкового навчання набуває особливого значення, оскільки найближчі перспективи розвитку вимагають істотної перебудови змісту і методів навчання молодших школярів, ефективного використання різноманітних засобів формування пізнавальної діяльності і самостійності молодших школярів.

У сфері початкового навчання відбулися зміни, зумовлені результатами психологічних і педагогічних досліджень пізнавальних можливостей молодших школярів і спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Проблема активізації такої діяльності учнів знаходиться в центрі уваги педагогічної науки і тепер займає одне з головних місць серед педагогічних досліджень.

У сучасній педагогічній науці проблема активізації навчального процесу розглядається в різних аспектах: як сутність активізації пізнавальної діяльності й шляхи формування пізнавальної активності учнів; та як виховання пізнавальних інтересів.